

ВПЛИВ РЕЦЕПЦІЇ РИМСЬКОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА НА ФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ У КРАЇНАХ РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ СІМ'Ї

Задорожний Ю.А.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри конституційного та адміністративного права

Національний транспортний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7704-5093>

Задорожний Ю.А. Вплив рецепції римського приватного права на формування вищої юридичної освіти у країнах романо–германської правової сім'ї.

У статті проаналізовано історичні аспекти виникнення та формування вищої освіти в країнах романо-германської правової сім'ї. З'ясовано, що традиції формування вищої освіти закладені в університеті міста Болонья, який став першим відомим світським науково-освітнім закладом, професори і випускники якого збагатили науку та освіту новими ідеями, завдяки чому сформувався новий гуманістичний світогляд: право має бути мірилом свободи та справедливості у державі і суспільстві. Обґрунтовано, що розвиток освіти має цивілізаційну значимість у державотворчому процесі, проте цивілізаційний «ріст» держави потребує фахового людського капіталу. Важливим джерелом інформації для набуття системи знань у середньовічній Європі стало римське приватне право, яке було універсальним у застосуванні до нових економічних та інших умов, безвідносно до їх складності. Заслуга римських юристів полягає в тому, що вони формалізували звичаєве право і доповнили та розвинули його відповідно до суспільних потреб. Доведено, що римське право було «безпечним» для середньовічних правителів і фактично незамінним для обслуговування різного роду приватно-правових відносин, тому не було причини противитися його впровадженню в освітній процес. Зроблено висновок, що вивчення римського права в середньовічних університетах Європи зумовило уподібнення формування системи права у низці європейських держав і формування романо-германської правової сім'ї, тому що принципи і норми римського права лягли в основу європейських кодифікацій. Важливо, що право римлян використовувалося як діюче і в тих державах, які не мали правового механізму вирішення спірних питань, особливо в міждержавних відносинах, тому що це право насичене класичними зразками вирішення різноманітніших життєвих ситуацій. Звернення до них сприяло розвитку в студента навичок не лише юридичного аналізу та мислення, а й практичного відбору і застосування нормативного матеріалу з метою вирішення життєвих правових проблем.

Ключові слова: рецепція римського приватного права, університет, юридичний факультет, професор, юридична освіта, право, римське право, глосатори, романо-германська правова сім'я, юридична (правнича) школа.

Zadorozhnyi Yu. The influence of the reception of roman private law on the formation of higher legal education in the countries of the romano-germanic legal family.

The article analyzes the historical aspects of the emergence and formation of higher education in the countries of the Romano-Germanic legal family. It has been found that the traditions of higher education are laid down in the University of Bologna, which became the first famous secular scientific and educational institution, whose professors and graduates enriched science and education with new ideas, thanks to which a new humanistic worldview was formed: law should be a measure of freedom and justice in the state and society. It is substantiated that the development of education has a civilizational significance in the state-building process, but the civilizational «growth» of the state requires professional human capital. An important source of information for acquiring a system of knowledge in medieval Europe was Roman private law, which was universal in application to new economic and other conditions,

regardless of their complexity. The merit of the Roman jurists is that they formalized the customary law and supplemented and developed it according to social needs. It has been proven that Roman law was «safe» for medieval rulers and in fact indispensable for the maintenance of various types of private legal relations, so there was no reason to oppose its introduction into the educational process. It was concluded that the study of Roman law in the medieval universities of Europe led to the assimilation of the formation of the legal system in a number of European states and the formation of the Romano-Germanic legal family, because the principles and norms of Roman law formed the basis of European codifications. It is important that the law of the Romans was used as an active law even in those states that did not have a legal mechanism for solving controversial issues, especially in interstate relations, because this law is saturated with classic examples of solving various life situations. Addressing them contributed to the development of the student's skills not only in legal analysis and thinking, but also in the practical selection and application of normative material in order to solve life's legal problems.

Key words: reception of Roman private law, university, law faculty, professor, legal education, law, Roman law, glossaries, Romano-Germanic legal family, legal (law) school.

Постановка проблеми. Романо-германській правовій сім'ї належить провідна роль у когорті правових сімей світу як за масштабністю свого впливу на унормування суспільних відносин, що уподібнює формування системи права у низці національних держав, так і за своїм духом новаторської новизни у сфері права, що висновується з ідей римського права та вдало рецепіюється і застосовується уже понад тисячу років до постійно оновлюваних суспільних правовідносин.

Стан опрацювання. Наразі значний інтерес до рецепції римського приватного права спостерігається не лише в країнах романо-германської правової сім'ї, а й у тих країнах, які не зазнали прямого впливу римського права (Африка, Південна Азія, Китай, Британія, Північна Америка). З огляду на це, автор статті ставить за мету дослідити таке коло проблем: чим викликаний непересічний інтерес юристів світу до римського права? Чи є наразі римське право тим раціональним зерном, яке, потрапивши на правовий простір тих чи інших держав, може дати позитивний імпульс практичного, теоретичного чи іншого розвитку та удосконаленню відповідної системи права, юридичної науки, формуванню правової свідомості.

Мета статті полягає в аналізі історико-правових аспектів впливу рецепції римського приватного права на виникнення та формування вищої юридичної освіти в країнах романо-германської правової сім'ї.

Виклад основного матеріалу. Класичне римське приватне (не публічне) право, склало висхідну основу формування сучасної юриспруденції, тому що воно є тим універсальним правовим простором, у межах якого формуються правове мислення, правова культура майбутнього правника. Переконалий, що сентенція такого змісту була б світоглядно близькою представникам професорсько-викладацького складу тих навчальних закладів, які існували в середньовічній Європі або в Новий і Новітні часи. Чому? Тому що «європейська» правнича наука та освіта сформувалися, ґрунтуються і надалі будуть висновуватися з тих правничих імперативів і постулатів, що були розроблені і закладені римськими юристами. Йдеться про сутність права, його якість, призначення, домірність, поділ права на приватне і публічне, імперативно і диспозитивний його вияви, способи правозастосування, гарантії його забезпечення. Принципи, на яких воно ґрунтується.

Проте постають логічні питання: чи не є такий підхід проявом фетишизму римського права; як і чи співвідносяться потреби, скажімо, суспільства/держави античної епохи порівняно з більш пізнішими їх історичними формами, що мали місце на геополітичній карті континентальної Європи в період від епохи Середньовіччя до сьогодення.

Переконалий, що ні. Справа в тому, що античне римське суспільство, на відміну від грецького, яке здебільшого славилось своїми мистецькими надбаннями і видатними скульпторами, філософами, поетиками, архітекторами тощо, тогочасне римське суспільство було вкрай прагматичним. Прагматизм, на моє переконання, співзвучний раціональності, тому що скеровує розумову діяльність людини (нормотворця, правника) на розвиток права, здатного задовольнити, впорядкувати, унормувати, забезпечити, передусім, практичні потреби суспільства, окремого його представника. Активний розвиток права в Римській державі зумовлений необхідністю практичного супроводу тих численних комерційних (торговельних), лихварських, виробничих, логістичних та інших відносин, завдяки продуктивності яких економічно збагачувалася та політично зміцнювалася й сама держава.

Розвиток римського права був прийнятний і вигідний (необхідний) для античного суспільства і держави. Чому прийнятний? Тому що коріння такого права висновувалося із «патріархального» звичаєвого права, практичне застосування якого здійснювалося із покоління в покоління, тому усталена закономірність такого права не піддавалася суспільством сумніву. Чому вигідний (необхідний) такий розвиток? Тому що тогочасний розвиток римського права переслідував практичну мету: «доврегулювати», «впорядкувати», «гарантувати» ті, передусім, приватно-правові відносини, які були новими для тогочасного суспільства (морські перевезення, лихварство, позики) і не були охоплені звичаєвим правом.

Інший фактор, на який потрібно зважати у контексті дослідження теми цієї публікації, є таким: з якою метою мало місце генерування рецепції римського приватного права задля формування вищої юридичної освіти у країнах романо-германської правової сім'ї? Адже цілком імовірно можна допустити, що означений розвиток в європейських державах мав право на «автентичне» життя, тобто без іманентного «впливу» римського права. Проте так не сталося. І на це є об'єктивні підстави. Мої міркування з цього питання є такими.

По-перше, цивілізаційний «ріст» держави має об'єктивний характер, тому що здійснюється на певному етапі історичного розвитку. У середньовічній Європі історичними передумовами та об'єктивними чинниками такого державного «росту» стали: політична централізація державної влади засобом її монаршої абсолютизації, територіальне об'єднання держави, розвиток виробництва та його мануфактуризація, винаходи та удосконалення засобів виробництва, активізація внутрішньо- та міждержавної торгівлі і т. д. Практична реалізація такого «росту» держави забезпечується тими представниками цивілізаційного суспільства, що мають таку можливість, оперують певними ідеями, навиками, знаннями тощо. Найдієвішим способом набуття таких знань є освіта.

По-друге, розвиток освіти має цивілізаційну значимість у державотворчому процесі, суб'єктивними носіями цивілізаційного «росту» будь-якої держави є її люди. Йдеться про освічених представників суспільства, що мають знання у певній професії, державницьку позицію, навиків і здібності до певного формату публічної діяльності [1, р. 151–153], до виконання функцій держави і суспільства в політичній, економічній, військовій, освітній та інших сферах тощо. Інакше кажучи, цивілізаційний «ріст» держави потребує фахового людського капіталу.

По-третє, важливим джерелом інформації для набуття системи таких знань у середньовічній Європі стало римське право, зокрема приватне. Чому? Тому що римське приватне право: а) є універсальним у своєму застосуванні до економічних та інших умов, безвідносно до їх складності. До прикладу, такий інститут як «договір» невід'ємно супроводжує історичний розвиток людства, проте заслуга римських юристів полягає в тому, що вони формалізували його сутність, порядок та суб'єктність його укладення, гарантії виконання, адаптували його практичне застосування в численних різновидах суспільних відносин тощо; б) розроблялося римськими юристами не з «нуля», а на основі звичаєвого права, яке сформував соціум з метою впорядкування найважливіших суспільних відносин.

По-четверте, правителі середньовічних держав Європи вкрай прихильно ставилися до Римської імперії, до її могутності та цивілізаційних надбань, одним з яких є римське право, яке в жодний спосіб не завадило правителям римської держави досягти самовладної величі. Отже, римське право було «безпечним» для середньовічних правителів і фактично незамінним для обслуговування різного роду приватно-правових відносин, тому не було жодного сенсу протидіяти його впровадженню в освітній процес.

Зауважу, що в сучасній юридичній науці проблемі витоків формування юридичної освіти вченими приділялося і приділяється надто мало уваги, що безперечно актуалізує дослідження у цьому напрямку. Глибоке вивчення юристом свого національного права неможливе поза межами здійснення порівняльного аналізу систем права інших держав.

Вивчення рецепції римського приватного права має важливе *методологічне* значення. Право Римської імперії насичене класичними зразками вирішення різноманітніших життєвих ситуацій. Звернення до них сприяє розвитку у майбутнього юриста навичок не лише юридичного аналізу та мислення, а й практичного відбору та застосування необхідного нормативного матеріалу з метою адекватного вирішення правових проблем.

Незаперечну роль у відродженні, вивченні та популяризації римського права відіграв Болонський університет (XI ст.). Виникає він не на пустому місці, бо задовго до цього з'явилися школи римського права [2, с. 121]. Через відсутність достатньої кількості першоджерел важко дослідити

особливості навчального процесу у цих школах. Відкритим є питання щодо джерел римського права, тобто на основі яких першоджерел базувалося вивчення права римлян у цих школах.

Відомо, що вивчення римського приватного права у Болонському університеті здійснювалося на основі Кодексу Юстиніана. Це першоджерело є рукописом, який знайдено в місті Піза в 1080 р. Ця подія мала непересічне значення, тому що значна частина норм римського права лягла в основу європейських кодифікацій, право римлян використовувалося як діюче і в тих державах, які не мали правового механізму вирішення спірних питань, особливо в міждержавних відносинах і т. д. Проте широка рецепція римського приватного права в середньовічній Європі немислима поза тією роллю, яку відіграв Болонський університет у вивченні, тлумаченні та популяризації норм римського права у тогочасному суспільстві.

Болонський університет став центром розвитку юридичної науки у середньовічній Європі в кінці XI ст. та продовжував зберігати ці позиції впродовж XII-XIII ст.ст. Історичне значення функціонування та діяльності даного науково-освітнього закладу достатньо багатогранне.

По-перше, норми римського приватного права для професорів італійських шкіл з вивчення права, що існували в період до Болонського університету, не були обов'язковими, тобто дозволялося вільне їх трактування правниками, що нівелювало первинне значення норми закону. Професори Болонського навчального закладу, на відміну від юристів інших шкіл права, не допускали вільного трактування норм римського права. Більше того, дотримання римської правової норми визнавалось ними беззаперечною вимогою не лише в навчальному процесі, але й у практичній діяльності. Ця позиція була настільки сильною, що в результаті виявлення протиріччя між нормами права (*jus*) та розумінням справедливості (*aequitas*) пріоритетність визнавалась за першою. Отже, закладений професорами Болонського університету принцип суворого дотримання норми права сприяв не лише відродженню істинного римського права, а й формуванню правової культури та високої юридичної техніки майбутніх юристів.

По-друге, рецепція римського права тісно пов'язана з активною діяльністю середньовічних університетів, за допомогою яких право римлян поширилося практично по всій Західній Європі. Болонський університет, який було засновано в кінці XI ст., став першим центром ґрунтового вивчення римського права та поширення його ідей у середньовічній Європі, тому витoki рецепції римського права беруть свій початок у стінах цього освітньо-навчального закладу.

По-третє, Болонський університет блискуче виконав завдання, яке стояло перед ним як перед навчальним закладом – донести римське право до численної когорти студентів, які стікалися сюди тисячами із різних куточків середньовічної Європи. Випускники університету мали ґрунтовні знання з римського права, володіли технікою юридичного мислення та аналізу, що робило їх неперевершеними тогочасними знавцями права Римської імперії. Отже, історична заслуга університету Болоньї полягає не лише у відродженні істинного римського права, а й у його активній популяризації через своїх випускників у ряді європейських держав.

По-четверте, просвітницька діяльність Болонського університету позитивно вплинула на формування правової свідомості тогочасного соціуму у різних країнах Європи. Здебільшого навіть правителі середньовічних держав у XII-XIII ст. за допомогою своїх юристів-консультантів, які були, як правило, випускниками Болонського університету, намагалися обґрунтувати свою необмежену владу через норми римського права. Відтак, простежується їх намагання чинити дії в правових рамках, що, безперечно, додавало ваги закону серед різних верств населення у підвладних їм державах.

По-п'яте, Болонський університет став відомим центром розвитку юридичної науки. Тут активно велись наукові дискусії та викристалізувалися теоретичні правові положення, теорії, доктрини, трактувались та пояснювались норми римського права, обґрунтовувались ідеї необхідності сприйняття права як важливого інструмента забезпечення порядку та справедливості у суспільстві.

Непересічною заслугою університету міста Болоньї є відповідна систематизація норм римського права засобом виокремлення та розв'язання нормативних колізій, до того ж прийняття правових рішень здійснювалось у тісному зв'язку з нормами моралі. Професори університету у своїх наукових працях не лише пояснювали та трактували ті чи інші положення та норми римського права, але й на основі їх зіставлення та порівняння розробляли нові постулати та вчення, що створювало новий імпульс розвитку юридичної науки. Важливо, що схоластична університетська юстиція засновувалась на понятті права як «взірцевого права», тобто такого яким воно має бути, а

не таким як воно є. Саме «взірцеве право» у стінах університету сприймається як своєрідна наука для суддів в їх професійній та суспільній діяльності [3, с. 77], що опосередковувало практичне застосування досягнень юридичної науки. Таким чином, Болонський університет за період свого існування став визнаним центром розвитку юридичної науки, що зумовило створення об'єктивних умов її подальшого розвитку в середньовічних університетах Франції, Німеччини та інших держав.

По-шосте, беззаперечним досягненням Болонського університету була методика викладання навчального матеріалу, розроблена його професорсько-викладацьким складом. «Перебуваючи в залежності від університету і будучи лише вільними в керівництві заняттями студентів, вчителі могли набути авторитет і вплив на слухачів виключно своїми особистими якостями і педагогічними талантами» [4, с. 25]. Основним змістом навчальної програми університету було безпосереднє вивчення правових актів Римської держави. Основною формою навчання була «лекція», що означало «читання», яке здійснювалося шляхом колективного читання тексту першоджерел професором та студентами.

По-сьоме, Болонський університет був першим вищим навчальним закладом у Європі, який мав світське спрямування, тобто не перебував під прямою юрисдикцією папської влади. Це був прорив у розвитку вищої освіти, оскільки до XI ст. формальну освіту в європейських державах можна було здобути майже виключно у монастирях. Світське спрямування вищої освіти дозволило професорам та студентам вузу бути відносно вільними у своїй професійній діяльності від впливу католицької церкви, особливо у XII ст. Отже, римське приватне право, завдяки організації та діяльності Болонського університету, стало провідною навчальною дисципліною в системі юридичної освіти країн романо-германської правової сім'ї, формування якої пов'язане з відродженням римського права в стінах університету.

Болонську систему юридичної освіти та методику викладання римського права – базової навчальної дисципліни було запозичено університетами інших європейських міст такими як Піза, Падуя, Монпельє, Орлеан, Тулуза, Париж та іншими. Необхідною умовою вступу до будь-якого середньовічного університету була наявність гуманітарної освіти у майбутнього студента, яку він, зазвичай, отримував у кафедральних чи монастирських школах.

Навчальними програмами таких шкіл не передбачалося викладання римського права. І це закономірно, тому що вивчення Кодексу Юстиніана було прерогативою вищої освіти. Разом з тим, засвоєння у таких школах майбутньою університетською молоддю семи «вільних мистецтв» таких як діалектика (логіка), риторика, граматики, геометрія, арифметика, музика та астрономія, створювало невід'ємну частину системного здобуття відповідних знань.

З позицій вивчення римського права такі школи мали вагоме значення. Незважаючи на те, що право Римської імперії не входило до програмного навчального курсу, проте вивчення так званого «тривіуму» (риторика, логіка, граматики) базувалося не лише на основі засвоєння богословських книжок, наприклад, Біблії, трактатів отців церкви, а й шляхом ґрунтовного вивчення творів видатних грецьких та римських філософів таких як Аристотель, Платон, Цицерон...

Попередньою умовою вивчення права в університеті, починаючи з XII ст., було засвоєння вільних мистецтв. Така вимога існувала і в стінах Болонського університету до тих, хто мав намір здобувати там вищу юридичну освіту, оскільки початково функціонував лише один юридичний факультет. Згодом було створено і інші факультети (богословський, медичний), проте в університеті м. Болоньї вони були організаційно відокремленими один від одного і мали різне управління.

Розвиток науки та освіти у XII ст. набирає нових обертів у країнах Західної Європи. Значною подією в освітній сфері було відкриття в 1150 р. Паризького університету [5, с. 72], створення та функціонування якого привнесло в організацію університетської освіти якісно нові елементи. Студенти здобували вищу освіту на богословському, юридичному, медичному факультетах, а також на факультеті вільних мистецтв. Поділ на факультети здійснювався на основі спеціалізації, тобто поділу науки, яка викладалась в університеті. Спеціалізація (*від лат. specialis – особливий*) – конкретизація, деталізація фаху, набуття особою здатностей виконувати окремі завдання та обов'язки, які мають особливості, в межах спеціальності. На основі спеціалізації науки в університетах здійснювався поділ на факультети. Термін «*facultas*» вперше вжито папою Гонорієм III у 1219 році у його посланні до паризького університету. На думку професора М. Суворова слово факультет означає здатність викладати певну галузь знань, відповідно до наукової мети [2, с. 125]. На відміну від Болонського в Паризькому університеті всі факультети створювали єдину

організаційну структуру, підпорядковану одному управлінню, що значно спрощувало керівництво навчальним закладом. Саме така структурна організація освітньо-навчального закладу поширилась і в інших середньовічних університетах, при одночасному збереженні змістовної частини болонської навчальної програми, за якою римське право було пріоритетною університетською дисципліною на юридичному факультеті.

Затребування вивчення римського права в університетах середньовічної Європи було опосередковано об'єктивними чинниками, найважливіший з них економічний. Саме соціально-економічні умови стимулювали жвавий інтерес до вивчення і поширення римського приватного права. Розвиток економічних відносин, поява великих торговельних центрів з розвиненим ремісничим виробництвом, відродження міжнародної торгівлі послужили підґрунтям для рецепції римського права та розвитку юридичної освіти в університетах. У суспільстві виникла потреба в «універсальному позанаціональному праві, що було б здатне об'єднати різні європейські народи, забезпечити свободу господарської ініціативи, регулювати ті тонкі відносини, які звичайно виникають у торгівлі...» [6, с. 30]. Ця думка є слушною та обґрунтованою, проте економічний фактор був не єдиним.

Початок Середньовіччя ознаменувався феодалною роздробленістю багатьох європейських держав, що призвело до розділу правової системи в цілому на окремі правові частини, в межах яких діяли локальні правові норми. Відсутність загальних норм права ускладнювало процес утворення та зміцнення імператорської влади, особливо в Німеччині та Північній Італії.

Існуючий стан справ опосередковував кілька шляхів вирішення цієї проблеми. Одним із них було формування власної системи загальних правових норм, а інший - використання норм римського права як доповнення до місцевого звичаєвого права. Разом з тим, практичне вирішення цієї проблеми в обох випадках потребувало звернення до римського права. Універсальність класичного римського приватного права давала широкі можливості знаходження відповідних способів регулювання тих чи інших складних проблем правового характеру, що значно полегшувало здійснення законодавчого процесу в окремо взятій державі.

Амбіційні претензії монархів на необмежену владу в державі, посилення економічно-соціального розвитку середньовічних європейських держав та поживлення зовнішніх торговельних відносин вимагали прийняття досконалої законодавчої бази. Створення законодавчої бази такого зразка неможливе поза використанням набутого століттями практичного досвіду, незважаючи на джерело його походження – власне чи запозичене. Разом з тим, вмиле використання такого досвіду було під силу лише висококваліфікованим юристам. Юридичні знання такого гатунку можна було б отримати, ставши студентом юридичного факультету одного із середньовічних університетів. Юридична освіта у вищезазначених науково-освітніх закладах базувалася на досконалому вивченні не лише першоджерел римського права, а й шляхом опрацювання та засвоєння наукових трактатів філософів, теоретиків права, професорів римського права.

З XVI ст. Франція стає центром вивчення римського права, поширенню якого сприяли юридичні школи Орлеану, Тулузи, Монпельє. Вони успішно функціонували за активної їх підтримки монархами. Необхідність регулювання суспільно-економічних відносин у середньовічній Європі викликало до життя римське приватне право, що зумовило необхідність розвитку університетської освіти з метою підготовки юристів – знавців римського права. Справжній законодавець (юрист), зазначав у своїй праці «Три трактати про ораторське мистецтво» римський правознавець Цицерон, це той, хто дотримується законів, вмиле давати поради, вести справи і охороняти інтереси клієнта. Тому професори університетів докладали зусиль для підготовки таких фахівців. Важливість університетів полягає і в тому, що вони допомогли встановити транснаціональний характер правознавства на Заході, так як протягом 300 років (1050–1350), Західна Європа становила «відносно цілісне історико-культурне, соціально-політичне, цивілізаційне співтовариство» [7, с. 66]. Римське право завойовувало студентські аудиторії держав Європи і не лише континентальної. Так, ломбард Вакарій відправився в Англію біля 1149 р. і читав в Оксворді лекції з римського права [2, с. 130]. У період Середньовіччя римське право, крім Франції та Англії, викладається в Іспанії, Нідерландах, Німеччині тощо.

Німеччина проголосила в 962 р. себе правонаступницею Риму і називалася «Священною Римською імперією германської нації». Німецькі монархи, вважали себе наступниками римських «августійших імператорів», тому активно сприяли відродженню римського права, з допомогою якого утверджували свою абсолютну владу. Випускники університету м. Болоньї запрошувалися до Німеччини, де займали важливі посади при дворі монарха.

Основною причиною виникнення вищих шкіл був соціально-економічний і політичний розвиток німецьких земель, проте кількість університетів у Німеччині була незначною, через фактичну відсутність у них вихідців з інших держав. До середини XIV ст. в Італії функціонувало 15 університетів, у Франції – 8, а в Іспанії – 6 [5, с. 74]. За участю професорів при університетах створювалися комісії для надання рекомендацій місцевим суддям щодо застосування норм римського права при прийнятті судового рішення в певній справі. Зростанню ролі римського права посприяло створення в 1495 р. Загальноімперського суду Німеччини, членами якого ставали особи, які знали право Римської імперії. У практичній діяльності цього суду перевага надавалася нормам римського, а не німецького звичаєвого права. Згодом із консультативних органів такі комісії перетворилися у судові колегії, членами яких ставали переважно випускники юридичних факультетів німецьких університетів, які знали на римському праві. Бездоганні знання з основ римського права, особливо в часи пізнього Середньовіччя, в Німецькій імперії були перепусткою до зайняття високих державних та суддівських посад. Це активувало невідому зацікавленість молоді до вивчення римського права.

Висновки. Узагальнюючи означений матеріал, доходимо висновків: 1) в процесі становлення та розвитку вищої юридичної освіти в країнах середньовічної Західної Європи визначальна роль належить рецепції римського приватного права, яка стало ключовою основою розвитку науково-освітньої та практичної юриспруденції; 2) римське приватне право складало вісь, навколо якої формувалася система вищої юридичної освіти в країнах романо-германської правової сім'ї, юридичні факультети сприяли формуванню світогляду студентів та їх поглядів на право як мірило свободи та справедливості у державі і суспільстві; 3) Болонський університет був першим вищим навчальним закладом у Європі, який мав світське спрямування і не перебував під юрисдикцією папської влади, що дозволило професорам та студентам збагати юридичну науку та освіту новими доктринами, завдяки яким сформувалася ідея правової держави та принцип верховенства права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Zadorozhnia H., Mykhtunenko V., Kovalenko H. Protection of information Sovereignty as an Important Component of the Political Function of the state. *International journal of Computer science and network security*. Volume 21. Issue 9. P. 151–154.
2. Задорожний Ю.А. Римське право – доктринальна першооснова права та юридичної науки в країнах романо-германської правової сім'ї та Україні: монографія. Київ: Київський університет, 2009. 173 с.
3. Правові системи сучасності. Глобалізація. Демократизм. Розвиток / В.С. Журавський та ін. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 296 с.
4. Іваній О.М. Історичні засади відродження та популяризації римського права середньовічними університетами. *Освітологія*. 2016. № 5. С. 23–27.
5. Задорожний Ю.А. Основи римського приватного права: навч. посіб. Київ: Істина, 2012. 344 с.
6. Козуб І.Г., Боднарук М.І. Основи римського цивільного права: навч. посібник. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2020. 488 с.
7. Порівняльне правознавство: підручник / О.В. Петришин та ін. Харків: Право, 2012. 272 с.